

Pravda v české tradici: četba vybraných textů z Husa, Payna, Masaryka, Rádla, Kozáka, Hromádky a dalších - 17 [FF UK]

Ladislav Hejránek

This is a part of the original document:

[Pravda v české tradici: četba vybraných textů z Husa, Payna, Masaryka, Rádla, Kozáka, Hromádky a dalších \[FF UK\]](#)

jedná se o část původního dokumentu:

[Pravda v české tradici: četba vybraných textů z Husa, Payna, Masaryka, Rádla, Kozáka, Hromádky a dalších \[FF UK\]](#)

◆ seminář, česky, vznik: zimní semestr 1994/1995

◆ seminar, Czech, origin: zimní semestr 1994/1995

Pravda v české tradici: četba vybraných textů z Husa, Payna, Masaryka, Rádla, Kozáka, Hromádky a dalších - 17 [FF UK] [1994]

[strojový, neredigovaný přepis – model Gemini 3 flash – únor 2026]

--- (hejdc17a_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Já jsem trochu celou tou historií a tak, co se teď stalo, tak jsem trochu vyveden z míry a bude mi to chvíli trvat, než se soustředím na to, co máme tady dělat. Já jsem chtěl dneska...

My jsme si ukazovali na všelijakejch – a vždycky to říkám, vždycky je to velikej problém něco ukazovat na schématech. Ale když víme, že to je trochu směšné a trochu nevěcné a tak dále, tak to neškodí. Tam se leccos dá ukázat. Nejkrásněji se na tom ukazuje to, že ten pokus to schematizovat, to znamená to objektivovat, někde selhává. A toto je – ta schémata jsou dobrá k tomu, aby ukazovala, kde to selhává. Jinak bychom si krásně libovali, jak to všechno klapě, ale je potřeba ukazovat přesně jak a kde, jinak se nenaučíme to dělat. Takže já se zase vrátím k tomu schématu, které jsme tu už dříve měli, na kterém jsme si ukazovali takový ty obrácený pyramidy, že tady někde je to, čemu říkáme subjekt. I když to, že říkám „tady někde“, je *nonsens*, ale...

No a teď, když se k tomu – jistě si to připomínáte – když se k tomu tedy vrátíme, tedy otázka pravdy v tomto kontextu, v této souvislosti, už bylo řečeno toto: otázka pravdy není otázkou vztahu subjektivity – a teď jsme si ten subjekt udělali tak, že tam uvnitř je nějaká ta subjektální sféra, která pak patří k tomu – to je tedy subjekt, vnější subjektivita, vnější – ne tak, že je to totéž, subjektální sféra to jsou ty předměty intencionální, zas je to komplikovanější, ale teď to zjednoduším. A za druhé je to ta subjektivita, to jest ta aktuální subjektivita, to vědomí, to vědomé. To je něco, co patří do rámce toho subjektu.

Že by tedy opravdu ve vztahu mezi tou subjektivní, respektive dokonce subjektální sférou a sférou objektů, tak to není. Otázka pravdy je někde tady. Prostě postavení subjektu ve vztahu k něčemu, čemu říkáme pravda, je se vši rozhodností v té sféře niternosti, nikoliv ve sféře vztahu k vnějším předmětům. To neznámá, že ten vztah k vnějším předmětům je libovolný, nýbrž že v zásadě může předmětně nějaký výrok nebo nějaká celá teorie, koncepce a tak dále odpovídat věcem, a zároveň být v rozporu s pravdou. A nebo naopak, že to může být v souladu s pravdou a že to může odporovat věcem.

Tohleto je něco, co jsme si připomněli minulej týden, my jsme si citovali toho Kierkegaarda. Kierkegaard, ale také Nietzsche, v jedné věci, ačkoliv jsou velmi různí, v jedné věci se pozoruhodně shodují: že pravda není záležitostí objektivity, nýbrž záležitostí subjektivity. A teď to nešťastné slovo, subjektivita. Nešťastné slovo, protože to každý tak chápe, že na tom nezáleží, co se vykládá o věcech, hlavně aby to byla pravda. Což není, to je prostě ta potíž s tou naší zaběhanou formou mluvy, která to nedovede vyslovit jinak než právě tímto bláznivým způsobem. Oba, Kierkegaard i Nietzsche, zdůrazňují subjektivitu pravdy. A přitom vůbec nemyslí na to, nač stále ukazuje třeba Bělohradský. To není, že každéj má svou pravdu. Nýbrž že pravda se nestává pravdou do té doby, než se stane mojí pravdou. Vy prostě k té pravdě nemůžete mít vztah jako k nějakému dalšímu předmětu. Nýbrž vy prostě v té pravdě musíte najít své zakotvení.

Vy se té pravdě musíte dávat k dispozici, nýbrž vy se v té pravdě musíte poznávat, a nebo nejen poznávat, ale ta pravda se pak týká celého života. Ještě dříve než začnete něco dělat, tak musíte najít správný přístup k pravdě. Vy musíte žít v pravdě a nikoliv jen o pravdě přemýšlet. Život v pravdě to není vynález Patočkův. Patočka to má ze Solženicyna a není to ani vynález Solženicynův. Už u Rádla najdete tu formaci a daleko před Rádlem ještě u celé řady filosofů to najdete také. Jenom u těch, kteří byli příliš zapaleni tou tradicí antickou, řeckou, tak tam tohleto není u málokoho. Dokonce u takového naprosto zpředměťujícího filosofa, jako je Spinoza, tak najdete některé formulace, pokud jde o pravdu nebo také o čas a tak dále, které ukazují, že navzdory tomu svému racionalismu, navzdory svému *kartesianismu*, že tam najednou musel něco říct, co má ty kořeny hebrejské, židovství.

Tedy to je to, co vlastně teď vyjasňuje, doufám, proč tématem této přednášky je pravda a subjekt, byť jen v české tradici. Abychom si ukázali, proč v české tradici, protože tam se skutečně najde spousta momentů, které vybočují z té tradice všeobecně evropské. Ale tady je na tomhle vidět jasně, proč subjekt

a pravda představují vztah, představují zvláštní filosofické téma, které se vůbec netýká v zásadě původně nějakého postavení k věcem a vlastně se netýká vůbec ani žádné určité, určitého životního stylu, určitého životního zaměření, životní praxe a tak dále. To všechno jsou teprve důsledky. Základní problém je vztah mezi subjektem a pravdou. Pravda vždycky patří k subjektu. Není žádná pravda o jednom z těch předmětů, z těch objektivně poznatelných skutečností, nýbrž je to něco jiného.

Tak já jsem chtěl tohle zdůraznit, než se vrátíme k tomu, co jsme nedodělali minule. A já mám dojem, že dneska to máme dodělat, jestli se nemýlím. Musíte mě kontrolovat. Já teď řeknu, co si myslím, že jsme minule udělali. To jest, my jsme začali tu pravdu a metafyzický řád a někde v polovině jsme tam přestali. Je tomu tak? Nikdo tady nebyl? Prosím?

Jiný hlas: [nesrozumitelné]

Hejdánek: Ano, ano, to je ono, ano. A my jsme už kus toho udělali, nebo jsme neudělali nic? Vůbec jsme nezačali ještě? Já tady totiž mám, já mám takový dojem, možná jsem si to udělal při jiné příležitosti, jsem si tam dělal nějaký znaménka k tomu a došel jsem... tak já to vezmu tedy celé, ale kdybyste zjistili, že... no, to už je celkem jedno. Já to stejně budu vykládat jinak, než je to tady přesně, ale přece jenom se držím toho textu.

Tedy ta poslední subkapitola té práce o Kozákovi je nazvána *Pravda a metafyzický řád*. V Kozákově myšlení má důležité místo pojem řádu, respektive zákonitosti. Kozák dával velký důraz na rozdíl mezi zákonem a zákonitostí. Zákonitost je jakási *rekurence*, něco, co se opakuje. V průběhu různých procesů se něco opakuje, jakási struktura, která se opakuje, to je zákonitost. A zákon je lidská formulace, která tu zákonitost postihuje. Zákon je lidská formulace, zákonitost je to, co se děje i bez jakékoli lidské formulace. Čili ten pojem řádu, který má tam to důležité místo, je také zároveň pojmem jakési zákonitosti. Tedy není to zákonitost jenom v tom přírodovědeckém slova smyslu. Čili pojem řádu, respektive zákonitosti, mají smysl, respektive které jsou vyšším smyslem, mravní zákonitosti světa. Přesný význam tohoto pojmu s časem kolísá, nicméně to, co v něm vždy najdeme, nám dovoluje vyslovit mínění, že k skutečnému řešení nesnází Kozákova pojetí pravdy bude možno dojít na cestě podrobného prozkoumání vztahu mezi tímto metafyzickým řádem a pravdou. Tady nebudeme zkoumat tedy, co přesně znamená ten metafyzický řád, ale jaký je vztah mezi tímto, připustíme, určitým způsobem chápaným metafyzickým řádem, respektive metafyzickou zákonitostí, a pravdou.

Určitě jsme tenhle ten začátek probrali. Dnes, kdy ontologická problematika se těší opět veškerému Kozákovu zájmu, jsou pro to předpoklady obzvláště příznivé. To jsem tady přitom říkal, že v té době, to už byl Kozák přes sedmdesát, když to dovršil sedmdesátku a přešel přes ni, když se zabýval touto problematikou, o které teď hovořím, že mluvil o tom *kontextualismu*.

Když Kozák odmítal izolované pravdy a podtrhoval význam systému – a tomu to konvenovalo, to jsem říkal tady, že mu to konvenovalo, že citoval tady Hegela, kterého jinak neměl rád – ale my jsme si, já teď nevím, jestli minule také říkali, že vlastně v té věci můžeme najít jakousi synchronní tendenci k sblížování celé řady velmi odlišně orientovaných filosofů. Že třeba ten pozdní Wittgenstein, který píše *Logická zkoumání*, vlastně koriguje tu svou původní pozici toho *atomického logika*, jak ji koriguje tím důrazem na kontext. Podle *Logických zkoumání* nejenom slovo samo samozřejmě, ale zejména věta, výrok, nedává dost jasný smysl, pokud nebereme v úvahu kontext. Kontext věty. A ten kontext může jít dost daleko. Čili tady vidíte, že proti tomu logickému atomismu je tady zásadní zlom.

Tak něco takového vidíme také u Kozáka z jiných důvodů. Samozřejmě Kozák nemá s Carnapem a vůbec *Vídeňskou školou*, Neurathem, Wittgensteinem a tak dál, nemá co dělat. Navíc mnohokrát opakoval své špatné zkušenosti s Carnapem, když byl v Praze, že Carnap tak dlouho říkal, že mu to nedává smysl, dokud to někdo neřekl jeho formulací.

Tedy když Kozák odmítal izolované pravdy a potvrzoval význam systému, o něž se každá pravda nutně opírá – rozumí se každá pravda ve smyslu každého pravdivého postižení, ať už výrok, celá myšlenka, stavba myšlenková a tak dále, o něž se každá pravda nutně opírá, ne tedy pravda s velkým P – chtěl zároveň, aby ani celý systém nevisel ve vzduchu, ale měl kořeny pevně zapuštěny v přímé zkušenosti

smyslové. Zase tedy, aby to mělo co dělat, aby to nebyl jenom logicky bezrozporný systém, nýbrž aby to nějakým způsobem bylo zakotveno, byť na několika bodech jenom. Víme, že těleso může mít pevnou pozici, má-li zakotvení ve třech bodech v rovině. Stačí tři, pokud nejsou v jedné linii, v jedné přímce. Proto také fotografický aparát pevně stojí, když ho máte na té trojnožce. Nepotřebujete čtyři nožky, stačí trojnožka na to.

Tedy ta zapuštěnost v přímé zkušenosti smyslové, to znamená, že čas od času všechny nejuťipnější, nejdůmyslněji konstruované systémy musí být někde zakotveny jako nějaké těleso na těch třech bodech. Musí být zakotveny na určitých místech, kde smyslově ověříme, zda to odpovídá skutečnosti. To je ten důraz. A my víme, že současná fyzika je převážně matematika, ale tu a tam musí být konfrontována s jistými pozorováními, že? A že třeba taková *Einsteinova* teorie, obecná teorie relativity, že byla jaksi dlouho považována za jakýsi matematický systém, kterému nemusíme věnovat pozornost, který vlastně je neověřitelný. Řadu let by bývalo bylo možno podle *Poppera* vyřadit *Einsteinovu* teorii relativity z vědy, poněvadž ona nebyla ověřitelná. Nebyla vyvratitelná a nebyla ověřitelná.

Tohleto se změnilo, když někdo přišel na báječnou myšlenku, že jestliže podle *Einsteina* skutečně gravitační pole bortí, prohýbá prostor, takže z něj činí *neeuclidovský* prostor, no tak že by bylo možno to ověřit při zatmění slunce. To jest, když můžeme pozorovat polohu hvězd, které jsou velmi blízko slunečnímu kotouči, což ve dne nejde, v noci zas není vidět slunce, ale při zatmění můžeme se dívat přesně, kde je slunce, a vidět hvězdy, které normálně v blízkosti nejsou vidět. Výsledek je ten, že to pozorování skutečně potvrdilo to zakřivení prostoru silným gravitačním polem slunce tak, že všechny hvězdy, o nichž světlo se vlastně ohnulo, tak po tom ohybu najednou posunuly ty blízké, ty hvězdy, které byly téměř v zákrytu, těsně vidět, tedy myslím si, že byly blízko slunci, ale byly blízko tomu průměru slunce a ve svém průměru, takže všechny byly posunuty od slunce.

Prostě proto, že i když byly velmi blízko, tak ten prostor byl zakřiven takovým způsobem, že najednou prodloužená linie – tady je pozorovatel, tady je slunce, tady jsou dejme tomu dvě hvězdy, že? A teď paprsek, který jde z téhle a šel by mimo pozorovatele, je gravitačním polem zahnut, takže pozorovatel ho vidí. Tenhle ten by vyšel třeba mimo pozorovatele takhle a je zahnut, takže také ho vidí. Takže vlastně ty, když to zase podle toho, co my vidíme, tak to promítneme zpátky na oblohu, a ty hvězdy jsou vlastně posunuty od sebe. Čili to slunce tam funguje jako čočka a posune polohu těch hvězd, posune od slunce, jakoby od slunce.

Najednou se ukázalo, že stačí toto jedno pozorování, to je ten bod dotyku smyslové zkušenosti, protože to pozorování není možné jinak než smysly, že? Samozřejmě můžeme to vyfotografovat, taky se to vyfotografovalo. Ale zase na tu fotografii se musí někdo koukat. Prostě to vyhodnotit bez nějakého smyslového vjemu prostě nelze. A to je ten dotyk. My si tam můžeme vylepšovat něco, my se na to nedíváme pouhým okem, nýbrž máme oko vyzbrojeno, dokonce nedíváme se jenom sami, nýbrž ještě to vyfotíme a tu fotku můžeme nechat zpracovat dokonce nějakému počítači, takže ani my to nemusíme... Ale vždycky tam je nějaká ta smyslová zkušenost nezbytná, ať například ten počítač musíme dát do chodu, musíme tam vkládat něco a tak dál. Vlastně vždycky tam je buďto naše tělo a naše smyslové orgány jsou vždycky nějak potřebné. Nestačí jenom myslet.

To je ten smysl toho důrazu na orientaci k realitě. To je k těm věcem, že? *Res, realita*, to je ta věcná skutečnost. Současně ovšem prohlašoval Kozák, že každá pravda, rozumí se jednotlivá pravda, všechny význam našich pojmů, je kouskem napodobené zákonitosti – to je velmi nešťastný termín, ale Kozák to tak říkal – je kouskem intelektuálního charakteru v lidském životě, jenž se zrodil pod vlivem toho řádu, ale totožný s ním není a nebude. Není to nic jiného než jisté nepřilíš šikovné odkreslení nebo obraz – jaksi poněkud poetizující a nepřesně k věci, nýbrž jen tak jako ke konturám se vztahující vyjádření.

A vyjádření čeho? No, že intelektuální charakter, to jest náš intelekt, náš rozum, způsob rozumného myšlení, že prostě je možný jedině díky nějakému řádu. To jest my bychom řekli spolu raději se starými Řeky díky *logu*. Kdyby nebylo *logu* jako toho, co sjednocuje dokonce celý vesmír – vesmír by byl pouhou, jak to Herakleitos říká, pouhou hromadou náhodně rozházených věcí – kdyby nebylo tohoto *logu*, který

zase jinde říká Herakleitos, který nadechujeme, to jest to také *periechon*, kterého se nadechujeme a tím se stáváme rozumnými. Kdyby nebylo toho, co nás obklopuje, objímá a nese, totiž toho *logu*, tak by nebylo možné, abychom vůbec byli sami rozumní. Čili to je ta myšlenka stará, jenom tady takovým trochu nešikovným způsobem vyjádřená. Mně se líbí ta herakleitovská daleko víc.

A řád ten, a nikdy s ním není, není a nebude totožný. To jest samozřejmě, že ten náš *logos*, *logos* našeho myšlení, že vždycky je poznamenán tím, že to není ten *logos* sám o sobě, že to je vždycky něco polidštěného a tedy také všelijak zkorumpovaného. A řád ten nás neodvratně vede. Neodvratně vede, to je zase takový problém. Ta neodvratnost nesmí být chápána jako fatalita, že? *Logos* nás nevede fatálně. *Logos* nás vede takovým způsobem trochu, i když to také není docela přesné, nás vede jako vedla ta *prestabilizovaná harmonie* vnitřní vyzařování monád nebo každé z těch monád. Ten *logos* tam se prosazuje, ale záleží to na tom, na lenosti té monády nebo její aktivitě. Když ta monáda je líná, tak prostě nedojde daleko, a za druhé záleží na tom, jestli to dělá správně, tedy podle receptu, podle programu, anebo jestli se proviňuje proti tomu programu. Potom tedy najednou pozastavují tu monádu, takže nemůže jít dál. Monáda se nemůže dlouhodobě mýlit, ne podle Leibnize. To není přímo v *Monadologii*, ale je to jinde. Monáda se nemůže dlouhodobě mýjet s tím, kam je posílána nebo kam je přitahována *prestabilizovanou harmonií*. Když se dostane na scestí, tak se dostane do písku a přestane jí to jít, takže se zastaví. Takže buď se může zastavit tím, že je líná, nebo že sejde z cesty, v obou případech stojí. Jenom monáda, která jde správně, tak jde dál. To je ta představa Leibnizova.

Něco podobného je třeba dát sem, i když to i u toho Leibnize je potřeba opravit. Je potřeba to tam dát víceméně tak, že ten řád nás neodvratně vede. To jest neodvratně v tom smyslu, že pokud se tomu řádu dáme k dispozici, tak nás nic nemůže odvrátit od toho, abychom šli k pravdě. Jenom my sami. To je, jak jsem přečetl ten citát minule z Kierkegaarda, že v duchovní sféře, v duchovním ohledu nás nikdo nemůže mýlit, nikdo nás nemůže podvádět, nikdo a nic nás nemůže podvádět, jenom my sami. Pokud nechceme být podváděni, pokud nechceme sami sebe podvádět, tak máme šanci, že i když se s nějakým omylem setkáme, i když i nějakému omylu dočasně propadneme, tak že to není fatální. V tomto smyslu tedy ta neodvratnost musí být chápána jako obrana proti fatalitě.

Ve filosofii mimochodem je důležitá věc, že filosofie nemá přirozených počátků. To je také z těchto důvodů dobré nemluvit o tom, o čem kdysi mluvili theologové, že je něco jako přirozené myšlení. Já vždycky znovu zdůrazňuji, že myšlení jako takové je nepřirozené. To věděl správně Bergson, i když s ním nesouhlasím, tak v tom s ním souhlasím, že myšlení je nepřirozené. Přirozené je nemyslet. Člověk, který myslí, přijímá řeholi.

A to znamená, že není přirozené ani se mýlit, ani pobývat v pravdě. A to prostě z toho důvodu, že tam, kde pravda je vyloučena, je vyloučena lež, a kde lež je vyloučena, je vyloučena i pravda. Všude tam, kde je možno jít za pravdou, je možno se mýlit. Kde se nemůžete mýlit, tam není pravda.

Samozřejmě řád ten podle Kozáka nesmí být ztotožněn s žádnou lidskou funkcí. To je obrana proti tomu, že třeba proti Nietzsche, že pravda je jenom nějaký způsob lži, nebo proti freudismu, který vykládá všechno z nějakých pudů nebo z něčeho a tak dále, prostě převádí na něco jiného. Tedy neexistuje cesta k pravdě, která by byla jenom záležitostí lidské funkce. Pokud někdo nepřipustí, že kromě toho člověka a jeho subjektivity a jeho aktivity je tady nějaký rozdíl mezi nahoře a dole, nějaký rozdíl mezi pravým a nepravým, tak prostě nemá cenu pak mluvit o pravdě. Musí tady být něco mimo. Není tady jenom člověk. Člověk sám nemůže dát smysl svému životu. Člověk může jenom ten smysl naplňovat nebo kazit, ale nemůže si ho dát.

Není ovšem jednoduché rozhodnout, co měl přesně Kozák na mysli, když mluvil o tomto řádu. Uvedeme jen stručně, že mu nešlo o nějakou vesmírnou zákonitost, kterou lze konstatovat tam, kde se něco opakuje a kde metodicky přehlídíme plnost individuální až jedinečné skutečnosti. Když Kozák mluví o zákonitosti mravní třeba, to je vidět, že to je jiná zákonitost než třeba gravitační zákon. Nebo lépe o takové, jejímž lidským důsledkem jsou mravní normy etiky.

Mravní normy etiky nejsou normami, kde ten etik funguje jako zákonodárce, nýbrž ten etik se snaží

pojmově, logicky, v rámci *logu*, to znamená racionálně a promyšleně formulovat něco, co by odpovídalo těm mravním zákonitostem, které nejsou výkonem ani produktem, výmyslem nebo čímkoliv dalším toho etika. Etik musí vědět, co platí a co neplatí, jinak nemůže etiku psát.

To byla diskuse mimochodem, jedna z nejpozoruhodnějších knížek Rádlových je, jmenuje se to *Etika a přítomnost* nebo *Přítomná etika*, *Etika a přítomnost*. A tam vlastně je takový přehled etických teorií současných. To je stará věc, to je někdy z 20. let, ale je to jedna z nejpěknějších věcí o etice. Tu je slušné číst kvůli etické teorii, nikoliv kvůli přehledu etických teorií. Je to velmi hezká práce, poněvadž tam najdete právě v těch přístupech, kritických přístupech a analýzách Kozákových najdete některé podstatné věci, které mnoho etiků vůbec nebere na vědomí, které si neuvědomí.

Z této zákonitosti, například z té mravní zákonitosti, se dá odvodit vše normativní. Odvodit z pochopení toho, co platí bez ohledu na to, jestli to víme nebo nevíme, se dá odvodit to, co platí pro nás. To prostě člověk musí nějak pochopit a aplikovat sám na sebe a na svou dobu a tak podobně. Takhle to nějak vypadá. A samozřejmě se dá odvodit i vše normativní i se svými charakteristickými vztahy k subjektu, říká doslova Kozák. Tedy to je opatrně řečeno to, co najdeme u Kierkegaarda a u Jasperse, že vysloveně říkají, že to je subjektivní, tak Kozák už daleko přesněji, opatrněji, bedlivěji formuluje, když říká, že vedle té normativity na nás nezávislé, tak platí, že my jsme závislí na ní. Bez té naší závislosti na ní nemá smysl o ní mluvit.

A tato zákonitost v tomto smyslu, vedle rysů, které podrobně zkoumají přírodní vědy, má také rysy, jež plodí normy specificky mravní nebo estetické. Tedy není to jenom otázka mravní, nýbrž také otázka estetiky a podobně. Všechno tam, kde je důležitá otázka, zda to je dobré, nebo špatné, zda to je lepší, nebo horší, zda je to krásné, nebo ošklivé, zda je to dobré, nebo nedobré, všude tam je to ta zákonitost sama, která vede k těm závěrům, k těm důsledkům, k tomu rozlišování. Není to výkon člověka, výkon člověka je jenom odpověď na to. Jako bychom cítili tu myšlenku *Toynbee*ho třeba, že ta zákonitost, dalo by se říct, je výzva a naše pochopení toho, co je správné a co ne, je odpověď na tu výzvu. A není té výzvy o sobě, že bychom ji mohli popsat. Popsat ji může, a zejména správně popsat, o ní něco pravdivě říct, jenom ten, kdo se jí nechá oslovit. Žádný popis z hlediska pouhého diváka není možný. Tam se člověk musí angažovat.

Je to něco podobného, jako zdůrazňuje třeba *Scheler*. Je charakteristické, *Scheler* je asi největší etický teoretik, systematick tohoto století, nedoceněný. Dneska se na něj zapomíná, myslím, že je potřeba se k tomu vrátet. Ale my máme některé věci přeložené, a zejména to *Ordo amoris*, co vyšlo před lety. Já nevím, teď to snad ještě znovu nevyšlo, škoda. Teď vyšly jiné studie, oboje překládal Loužil. Podívejte se na *Ordo amoris*. Tam je základní myšlenka asi taková, že poznávat skutečnost může ten, kdo k ní má nějaký hluboký vztah. To znamená, kdo ji miluje, kdo ji má rád. Když něco nemáme rádi, když pro to nejsme zapálení, tak to nemůžeme ani poznat. To je polemika s tou tradicí pozitivistickou, která předpokládá, že jenom konstatujeme fakta. Nelze konstatovat fakta. Je potřeba, to říká Masaryk a to říká Rádl po něm, mluvit o obojím. Nelze mluvit o nějaké faktické skutečnosti, nýbrž, a nejenom o Bohu – Rádl mluví třeba o Bohu – ale on říká, že dokonce každý pojem znamená, že já jsem pro, já jsem se dal k dispozici, abych ten pojem myslel. Já ho neodmítám, já s ním pracuji. To znamená, já jsem přijal ten pojem jako vhodný k další myšlenkové práci.

Pojem je vlastně jakési vykrojení – podle Rádla – vykrojení z toho chaosu skutečnosti, vykrojení toho, co mám na mysli. Já nemyslím všechno, nýbrž jenom slona. A já tedy musím z té džungle a ze všech souvislostí všeho druhu toho slona vyndat. A tomu pomůžu pouze, když ho obkreslím tím pojmem, ta *circumscriptio*, jak o tom mluvil Kozák, a teď ho vyjmu. Jinak mi tam splývá. Je to jako ty dětské šarady, kde máte nějaké stromy a v nich máte najít tři opice. Vy je musíte nejdřív nějakým způsobem tam najít. Ony tam nejsou, jsou tam jenom nějaké čáry, co vypadají jako stromy, a vy tam najednou ty opice uvidíte. Něco podobného dělají pojmy. Když ten pojem nemáte, tak tu skutečnost nevidíte. Některé skutečnosti nejsou totiž vidět, zejména ty pravé skutečnosti. Jsou jsoucna, která nemůžete vidět. Vidíte vždycky jenom to obsadné, ale nikdy nemůžete vidět psa vcelku. Toho můžete pouze mínit, čili vidět duchovním

zrakem. Ale duchovním zrakem můžete vidět jedině, když umíte číst mezi řádky, když se vyznáte i mezi tím, co není vidět, když si tam něco doplníte.

Už i u těch smyslových vjemů dneska moderní věda, jak jsme si před chvílí připomínali, má toho pospojování stokrát, dvěstěkrát, možná ještě vícekrát víc než těch přímých smyslových zkušeností. Teorie, matematika, matematické modely jsou dneska převažující částí práce v přírodních vědách, jako je třeba fyzika nebo chemie. Dneska se nové sloučeniny nezkoušejí v laboratoři, nýbrž se vypočítávají na počítači. Zeptejte se někdy nebo jděte na přednášku třeba Zahradníka, prezidenta akademie, který právě tohle dělá. To je na celém jejich ústavu hlavní práce. Dostávají objednávku, že nějaká firma chce materiál, který je asi tak a tak těžký, tak a tak pevný a má takové a takové další vlastnosti, že nevede elektřinu, nevede teplo, nebo vodí jen v určité míře odtud potud – takové parametry dostanou. A oni na počítači vypočítají, jakou sloučeninu musejí udělat, aby tyto vlastnosti měla. Tak se dneska dělá chemie.

To má své nevýhody nebo vážné důsledky pro samu vědu. Věda už přestává být vlastně vědou a stává se technologií. Tohle vlastně není věda, to, co dělá na počítači ten fyzikální chemik. To je technika, velmi sofistikovaná technika, která už nic nepoznává, která už všechno jakoby ví. Samozřejmě mezitím tam vždycky dochází k nějakým diferencím a musejí je opravovat, takže zároveň také poznávají. Ale placení nejsou za to poznávání, placení jsou za to, že dají k dispozici sloučeninu, jakou si představoval ten, který platí. Důsledek této technizace vědy je v tom, že věda se prodává. To, co vytýkal Sókratés sofistům – že jsou to pseudofilosofové, protože prodávají svou filosofii za peníze – to dneska dělá věda. A to ve velkém. Považuje se to za normální, že vědecké ústavy si vydělávají na svou vědeckou práci, která je takřikajíc jejich soukromou záležitostí, zatímco na základní výzkum stát dává méně než minulý režim. A na to, co vlastně dělá vědu vědou, tedy na základní výzkum, si naše ústavy, pokud mohou, musejí vydělávat tím, že za peníze dělají práce pro firmy různé, velké nebo také pro stát. Když stát něco potřebuje, tak prostě dostane vědecký ústav Akademie úkol tohoto typu. Je to velmi na pováženou, protože věda se pak vyvíjí ne tak, jak by se sama vyvíjela, nýbrž jak ji táhne jednak technika, poněvadž technika, to je také mocná síla. Jsou-li k dispozici další a další technologie, tak to umožňuje vědě spíše dělat tohle než tamto. Pro nějaký obor technologie ještě nejsou, tak se na to všichni vykašlou a dělají to, na co je technika. To znamená, že sama technika a její vynálezy, její technologie vlastně určují, kudy půjde věda. A navíc ještě to určuje kapitál. Ať už stát, který platí za to, že věda se ubírá určitými cestami, anebo nějaké velké firmy, které si mohou dovolit objednávky u vědeckých ústavů. To je druhá stránka věci, že sama věda je vlastně dneska ohrožena tím, že už vlastně neexistuje jako věda, že to je jakési souvlečenství *technovědy*, o jejíchž trendech rozhoduje politika. A to jsou politikové, kteří nemají páru ani o technice, natož o vědě, a už vůbec ne o filosofii. O filosofii vědy, filosofii techniky a tak dále. Takže to je teda...

--- (hejdc17b_cleaned.flac) ---

Hejdánek: Já jsem pak řekl jednu věc, která zaslouží, abych se od ní trochu sám distancoval. Něco na tom je, ale bylo to trochu nespravedlivé, jako už bývá v takovém mladším věku.

Uznání této zákonitosti znamená pro Kozáka tolik, co uznání smyslu, a to vyššího smyslu světa. Jest k podivu, že Kozák uváděl onen metafyzický řád, onu *normativní* zákonitost, nikterak statickou, jak zdůrazňoval, do vztahu k mravnosti a estetice, ale že docela pominul možnou hlubokou souvislost jejich s poznáním a s pravdou. A tu je právě místo, na něž bychom chtěli navázat, které bychom chtěli doplnit novou perspektivou.

Já myslím, že jsme to někde sem jsme to dodělali, snad to poslední ještě ne, ale to předtím. A teď je tam vlastně jakýsi pokus, zase trochu nabubřele se to tak tváří jako pokus jít za Kozáka, přes Kozáka a jako ho domyslet, protože to pořádně nedomyslel. Tak už to takto bývá, já dneska samozřejmě bych byl velmi opatrný, kdybych se takhle měl vyjadřovat. A je to taky proto, že Kozák už nežije a dneska už by to bylo takové nesprávné takhle mluvit, kdežto když ještě žil, tak to bylo takové popíchnutí, že by neměl zapomenout to tam taky zapracovat, co já věděl, co do toho kontextualismu dělat bude. Tak takové popíchnutí, aby tam touto cestou se také dal. Takže tohle to je už ne Kozák, ale je to jakýsi pokus o interpretaci a překročení toho, co Kozák říkal.

Pravda je jistě pravdou o věcech. Ale poznání pravdy, která by nedala lidem víc než odhalení věcí – tady je polemika s Heideggerem, že pravda je odkrytost, nezakrytost, *aletheia* – poznání pravdy, která by nedala lidem víc než odhalení věcí a věčných vztahů, nebylo by leč zotročením, ujařmením člověka. Tady zas byl náběh k polemice s Hegelem, že pravda je poznaná nutnost.

Člověk však hledá pravdu, protože věří a doufá, že tak najde vysvobození z pout věčnosti. Prostě věčnost můžeme brát jen na vědomí, ale jak to, že pravda vysvobozuje? Jak to, že čím víc víme, tím jsme svobodnější, ačkoliv bychom měli být tím víc zotročenější? Čím víc víme, tím méně si můžeme vymýšlet, by se dalo říct. Když budeme vědět všechno, tak už vůbec nebudeme mít žádnou svobodu, poněvadž svoboda je stejně jenom iluze. To je představa řecká, když pravda je chápána jako odkrytí toho, co tu jest i tak, bez nás, i když to neodkryjeme.

Člověk hledá pravdu, protože věří a doufá, že tak najde vysvobození z pout věčnosti. Poznat, jak věci jsou, znamená poznat, jaké jsou mezery mezi nimi, kudy se dá jít tam, kam já chci, a ne kam mě vedou věci. A že se mu tak otevře cesta lidská, protože jenom vzít na vědomí to, co jest, není cesta lidská. Cesta lidská se otevře tam, kde poznám všechno, co to jest, jak to jest, a tím poznám, co můžu dělat já jako člověk, aniž bych byl otrokem toho, co jest.

Tedy že se mu tak otevře cesta lidská, po níž by mohl jít jako člověk, a ne jenom jako zrcadlo, které zrcadlí to, co jest. To není výmysl ani pouhé zbožné přání. Zkušenost nás naučila – to je zase navození toho, že tady nejde jen o nějakou iluzi, zkušenost nás naučila, máme tady jakési ty dotyky s realitou. Zkušenost nás naučila, že pravda opravdu takto vysvobozuje. Tím víme, že třeba na burze člověk, který toho víc ví, který má lepší informace, nejnovější informace, tak má obrovskou převahu nad těmi, kteří ty informace nemají.

To není proto, že je determinovanější, on je svobodnější. Čím víc informací, tím je svobodnější, poněvadž si může vybrat správnou cestu, kam to vsadí nebo do čeho investuje. Bohužel těch informací nikdy není dost, takže vždycky je to trochu risk a někomu se to povede jako Sorosovi, jindy se mu to zase tolik nepovede, ale zase ta ztráta nebyla tak veliká. Mít správný odhad je lepší než mít špatný odhad a vědět přesně je lepší než mít správný odhad.

Pravda není předpokladem řešení tíživé situace, nýbrž je sama jejím řešením. Když poznáme pravdu o svém postavení, tak vlastně to postavení proměníme. Pravda je současně práva věcem i člověku. Není pravda jenom práva věcem, věcem i člověku, jemuž ukazuje způsob, jak zvládnout a ovládnout věci. Pravda není pouhým konstatováním skutečnosti, ale je i v podstatném vztahu k člověku. Člověk je víc než kterákoliv jiná bytost, než jiný subjekt, určen pravdou. A to neznamená být určen věcmi, a my jsme si ukázali, že ta pravda je jinde než věci.

Kdyby scéna definic nebyla tak všeobecně problematická, pak by se vztah k pravdě musel stát základním určením v definici člověka. Člověk je bytost určená pravdou, bytost, která je schopna se nechat určovat pravdou. Člověk nemá vlastní skutečnosti beze všeho vztahu k pravdě, bez zaměření, bez zacílenosti k ní. Pokud není člověk zaměřen, zacílen k pravdě, tak to ještě vlastně není člověk. Člověkem se stává právě svou zacíleností k pravdě, tím, že se zakotví v té touze, že po ní touží, že ji miluje, že se jí odevzdá, i když ji nemá.

Jestliže pravda sama míří k věcem – a to je vlastně přijetí toho, co říká Kozák, že vždycky pravda je pravda o věcech, jistě – a není to pravda, která z věcí vyplývá, je to pravda o věcech. Jestliže pravda sama míří k věcem, tedy přes člověka a jeho prostřednictvím ukazuje člověku pravý stav věcí. Tedy tady dochází k rozdělení, rozlišení věcí, jak jsou, a jejich pravý stav. Tady vidíte to, co jsme říkali na začátku pro Řeky: pravý stav věcí je totožný s tím, jak věci jsou a co jsou. Kdežto v té hebrejské tradici kromě toho, že věci jsou tak, jak jsou a čím jsou, tak ještě se nějak ukazují ve světle pravdy. Ale v pravém slova smyslu jsou pouze tak, jak se ukazují ve světle pravdy. Čili ta pravda nevrhá světlo na ty věci, jak jsou i bez světla, nýbrž to vržené světlo teprve z těch věcí ukazuje, co jsou, jaké jsou. Vlastně to světlo je těmi věcmi teprve učiní.

Tedy, jestliže pravda sama míří k věcem, tedy přes člověka a jeho prostřednictvím ukazuje člověku pravý

stav věcí v napětí se stavem skutečným. Poněvadž skutečný stav, to není něco chimérického, to je také něco skutečného, ale je to něco jiného. Pravý stav a skutečný stav nemusí být v jednotě a také nebývají v jednotě. Naopak mezi skutečností danou a skutečností pravou, mezi skutečným stavem a pravým stavem je vždycky napětí. Pravda vždycky znamená, že se to napětí otvírá. Čím víc pravdy, tím víc je otevřeno to napětí.

Tedy, že přes člověka a jeho prostřednictvím pravda ukazuje člověku pravý stav věcí v napětí se stavem skutečným, daným, a vybízí jej k činu, aktivitě, k praxi, k nápravě věcí. Protože náprava spočívá v tom, že něco, co je dáno, činím takovým, aby to bylo, jak je to pravé. Napravit znamená ne přivést k původní danosti, nýbrž celou tu danost přivést k tomu, jak je to pravé.

Tady je mi líto, to není Kozák, tohle je něco, co jsem chtěl tomu Kozákovi takřka indoktrinovat. To jsem mu tam chtěl strkat do bot, v dobré víře a v dobrém předsevzetí, že by to měl vzít za své. To jenom opatrně Kozák bral.

Pravda pak není úhrnem jednotlivých pravd, jak má za to Kozák, ale je jejich základem, zdrojem a mírou. Když usilujeme o poznání věcí, jde nám o postižení jejich pravé povahy, a tedy o postižení pravdy o jejich povaze. Toto naše postižení může být všelijak nepřesné, relativní i zkomolené, ale přece jenom nějak postihujeme to, co tu jest, co platí, co je jisté. Chceme vidět věci tak, jak opravdu vypadají ve světle pravdy, a ne jak vypadají bez pravdy, bych dodal teď.

Pravda jest jakoby orientovaný prostor, který má své nahoře a dole, a kde záleží na perspektivě, máme-li dojít pravého poznání. Prostě poznat věci v pravém světle znamená je poznat v pravé perspektivě. Ale tu perspektivu pravou můžeme mít, když změním své stanovisko. Perspektiva totiž je věc stanovisko. Jenom člověk, který sám přejde ze svého místa na jiné místo, může vylepšit svůj pohled na pravý stav věcí. Z některých míst pravý stav věcí nelze vidět, nýbrž vidíme jenom tu užitečnost.

A na závěr tam píšu: Tím je ovšem problém jenom nahazen, myšlenka volá po důkladnějším zpracování. Nicméně mám za to, že tato cesta nejen není vyzkoušena, ale že je zvlášť přístupná z nových kozákovských pozic. Jsem přesvědčen, že to bude stát za to jít tímto směrem. Obávám se, že Kozák už tím směrem nešel. Ten kontextualismus mu cosi dovoloval, ale já mám dojem té věci také... Já jsem zjistil teprve před nějakým časem, že existuje ten kontextualismus také v českém znění. Mně ho Kozák dal z kopie, dost špatné, asi šesté nebo sedmé kopie, mně ho dal anglicky. Připravoval to pro vydání v cizině, k němuž nedošlo. To také proto, že se do toho pustil teprve koncem šedesátých let a že než to bylo hotovo, tak už zase tady byla okupace a byly nové poměry. A asi Kozák sám neměl chuť to vůbec vydávat venku. Jeho možná Miškovská přesvědčila, že by to neměl, kdo ví. Starý člověk už zase nemá obavy, to už je mu jedno, aby vyšla jeho kniha. Je ochoten za to dát i život, to je asi otázka, jak to bylo, já nevím.

Ale jestli to napsal česky, tak by to měli udělat, ne proto, aby to... tedy, jestli to napsal česky, tak to nemusíme překládat a je to autenticky s jeho tedy *imprimatur* v češtině. Ať už přeloženo z angličtiny... Mám dojem, že on mi říkal, že tenkrát se to psalo rovnou anglicky. Miškovská zejména byla dobrá ve francouzštině, takže zřejmě to spíš byla angličtina Kozákova, ale pomáhala u toho Miškovská. A já si myslím, že je potřeba něco udělat pro to, aby to vyšlo. Takže jakmile se domluví obě rodiny, aby obě strany daly souhlas k otištění a aby se nějak podělily o dědické výhody a nevýhody. A zadruhé, jakmile na to najdeme pořádného sponzora, protože to je asi čtyři sta nebo pět set stran, říká Miškovská. Navíc kniha, která nepůjde příliš na odbyt, to je investice, která... ale asi je to potřeba dát dohromady. Pak bude možnost se tím zabývat podrobně. Já jsem se předtím neprokousal tím anglickým zněním moc podrobně už také proto, že to je velmi špatně čitelné. Mám dojem, že pro Kozáka ten důraz na kontexty, a nakonec na ten celý světový kontext a tak dále, byl poslední slovo. A že tam prostě není tematizováno to rozhodující, o co v té české tradici jde, totiž že ke kontextu vnitrosvětovému i celosvětovému patří také to, co není součástí světa. Co není součástí světa věcí, toho, čemu Angličan říká *realm of things*. Prostě žádné poslední nemůže být žádné poslední slovo filosofie ten kontext vesmíru jako celku.

Vždycky je pak otázka, co dělá vesmír, nikoliv co z té pouhé nahodilé hromady rozházených věcí dělá ten vesmír jakožto jednotu. A vždycky je tam téma, musíme tematizovat logos, který není součástí světa, ale

vstupuje do světa, aby z něho učinil jednotu.

Tedy že jsem měl za to, že stojí za to jít tímto směrem, to je vidět. A že jsem zas tak moc daleko nešel, to je také zřejmé. Je to asi dlouhodobá záležitost. Tak tím bych končil výklad o Kozákovi a příště bychom se pustili do Hromádky. Tam to bude mít úplně jiné souvislosti zase, ale uvidíte, že to má jakousi logiku zařadit ty myslitele do té české tradice, která navazuje na tu velkou, původně nefilosofickou myšlenku hebrejskou.